FINTECH TEXNOLOGIYALARINING KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHDAGI ROLI

Muhammadiev Naufalbek Azizxon o'g'li
Qo'qon universiteti, Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrasi o'qituvchisi
email: naufalbek.official@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezis kichik biznes subyektlari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishda moliyaviy texnologiyalarning (FinTech) rolini, xususan, O'zbekistondagi so'nggi o'zgarishlarga urg'u berib o'rganadi. Tadqiqotda raqamli kreditlash platformalari, muqobil kredit skoringi, elektron to'lov tizimlari, raqamli faktoring va moliyaviy ma'lumotlar tahlili biznesni moliyalashtirishdagi an'anaviy to'siqlarni qanday kamaytirishi mumkinligi o'rganiladi. Tadqiqotda tavsifiy statistik tahlil, qiyosiy tahlil va so'nggi tartibga solish o'zgarishlari va xalqaro empirik dalillarni ko'rib chiqish qo'llaniladi. Tezisda FinTech asosidagi moliyalashtirishning barqaror kengayishi raqamli infratuzilma, tegishli tartibga solish, moliyaviy savodxonlik, kiberxavfsizlik va mas'uliyatli kreditlash amaliyotini birlashtirgan integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi degan xulosaga kelish mumkin.

Kalit so'zlar: FinTech, kichik biznes, moliyaviy inklyuzivlik, raqamli kreditlash, muqobil kredit skoringi, raqamli to'lovlar, mikromoliyalashtirish, moliyaviy innovatsiyalar, O'zbekiston.

KIRISH

Hozirgi ichik bizneslar ish o'rinlarini yaratish, tadbirkorlikni rag'batlantirish, raqobatni rag'batlantirish va iqtisodiy diversifikatsiyani qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, arzon moliyalashtirishga cheklangan kirish imkoniyati ularning barqaror rivojlanishidagi asosiy to'siqlardan biri bo'lib qolmoqda. An'anaviy moliya institutlari ko'pincha yetarli garov, belgilangan kredit tarixi va batafsil moliyaviy hisobotlarni talab qiladi, bu esa ko'plab kichik va yangi tashkil etilgan korxonalar tomonidan taqdim etilmaydi.

Moliyaviy texnologiyalar ushbu cheklovlarni bartaraf etishning muhim mexanizmi sifatida paydo bo'ldi. FinTech moliyaviy xizmatlarni taqdim etish, boshqarish va takomillashtirishda innovatsion raqamli texnologiyalarni qo'llashni anglatadi. Uning asosiy qo'llanmalari raqamli kreditlash, mobil banking, elektron to'lovlar, muqobil kredit baholash, kraudfanding, raqamli faktoring va avtomatlashtirilgan moliyaviy boshqaruvni o'z ichiga oladi.

FinTech rivojlanishining dolzarbligi, ayniqsa, kichik biznes iqtisodiy faoliyatning muhim qismini tashkil etadigan O'zbekiston uchun muhimdir. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, yalpi qo'shilgan qiymatdagi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 2024-yilda 53,5% va 2025-yilda 52,2% ni tashkil etgan. Nisbiy ulush kamaygan bo'lsa-da, kichik biznes milliy iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismi bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, Jahon bankining 2025-yilgi baholashi O'zbekistondagi mikro, kichik va o'rta korxonalar o'rtasida moliyalashtirish imkoniyatlarida sezilarli cheklovlarni aniqlaydi. Kichik va o'rta korxonalar kreditlariga bo'lgan taxminiy talab taxminan 13 milliard AQSh dollarini tashkil etadi, moliyalashtirishdagi tafovut esa 6-7 milliard AQSh dollarini tashkil etadi. Bu raqamlar an'anaviy bank ishi bilan bir qatorda muqobil moliyalashtirish kanallarini rivojlantirish muhimligini ko'rsatadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi FinTech texnologiyalari kichik biznes sub'ektlari uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin bo'lgan iqtisodiy mexanizmlarni o'rganish va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

O'zbekistonda ularni samarali rivojlantirish uchun institutsional va texnologik ustuvorliklarni aniqlashdir.

ASOSIY QISM

Kichik biznesni moliyalashtirishda FinTechning iqtisodiy ahamiyati

An'anaviy bank kreditlari moliyaviy hisobotlar, garov va tarixiy kredit ma'lumotlariga katta tayanadi. Ushbu talablar cheklangan aktivlar, qisqa biznes tarixi yoki yetarlicha rasmiylashtirilmagan moliyaviy yozuvlar bilan ishlaydigan kichik korxonalarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. FinTechga asoslangan moliyalashtirish qarz oluvchilarni baholash va moliyaviy xizmatlarni ko'rsatishning qo'shimcha usullarini joriy etadi. Raqamli platformalar arizalarni masofadan turib qayta ishlashi, hujjatlarni tekshirishni avtomatlashtirishi va tranzaksiya ma'lumotlarini tahlil qilishi mumkin. Bu imkoniyatlar ma'muriy xarajatlarni kamaytirishi va dastlabki moliyalashtirish qarorlari uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartirishi mumkin.

FinTechning asosiy hissasi shunchaki mavjud moliyaviy mahsulotlarni raqamlashtirish emas. Uning kengroq iqtisodiy ahamiyati moliyaviy vositachilikni yaxshilash, kreditorlar va qarz oluvchilar o'rtasidagi axborot assimetriyasini kamaytirish va ilgari an'anaviy institutlar tomonidan yetarlicha xizmat ko'rsatilmagan biznes uchun imkoniyatlar yaratishdan iborat.

Raqamli kredit platformalari ariza berish jarayonini soddalashtirishi mumkin, muqobil kredit skoringi esa tasdiqlangan elektron savdo, to'lov tarixi va biznesning pul oqimi naqshlarini o'z ichiga olishi mumkin. Raqamli faktoring korxonalarga tegishli debitorlik qarzlarini aylanma mablag'larga aylantirishga yordam beradi, bu esa faqat an'anaviy ta'minlangan kreditlarga tayanmasdan likvidlikni oshirishi mumkin. Shunga qaramay, bu afzalliklar ma'lumotlar sifati, institutsional imkoniyatlar va iste'molchilar va biznesni tegishli himoya qilishga bog'liq. Avtomatlashtirilgan kreditlash kredit xavfini bartaraf etmaydi va mas'uliyatli moliyaviy baholashning o'rnini bosuvchi deb hisoblanmasligi kerak.

O'zbekistondagi kichik biznes uchun mavjud moliyalashtirish shartlari

So'nggi statistik va institutsional dalillar kichik korxonalarning iqtisodiy ahamiyatini ham, moliyalashtirish cheklovlarining saqlanib qolishini ham ko'rsatadi.

Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning kichik biznes sektori 2025-yilda yalpi qo'shilgan qiymatning 52,2% ni tashkil etgan. Jahon bankining so'nggi tahlili shuni ko'rsatadiki, MKO'B kreditlariga talab mavjud moliyalashtirishdan ancha yuqori bo'lib qolmoqda. Uning 13 milliard AQSh dollari miqdoridagi kredit talabi va 6-7 milliard AQSh dollari miqdoridagi moliyalashtirishdagi tafovut haqidagi taxminlari muammoning ko'lamini ta'kidlaydi.

Jahon banki shuningdek, so'ralgan kichik va o'rta korxonalarning uchdan bir qismidan ko'prog'ida bank hisoblari yo'qligi va firma savdosining 30% dan kamrog'i 2024-yilgi Korxona So'rovi dalillariga asoslanib elektron shaklda amalga oshirilganligini xabar qiladi. Bu topilmalar muhim, chunki rasmiy tranzaksiya yozuvlarining yo'qligi kreditorlarning biznes faoliyatini aniq baholash qobiliyatini cheklaydi.

Moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish uchun asosiy FinTech vositalari

Bir nechta FinTech vositalari kichik biznesni moliyalashtirish uchun alohida ahamiyatga ega. Raqamli kreditlash va avtomatlashtirilgan kredit baholash. Onlayn kreditlash platformalari biznesga arizalarni elektron tarzda topshirish va raqamli kanallar orqali moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etish imkonini beradi. Avtomatlashtirilgan dastlabki baholash operatsion xarajatlarni kamaytirishi va qayta ishlash samaradorligini oshirishi mumkin. Biroq, kreditlash bo'yicha qarorlar arzonlikni baholash, inson nazorati va tegishli xavflarni nazorat qilishni o'z ichiga olishi kerak.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Muqobil kredit skoringi. An'anaviy kredit skoringi asosan oldingi qarz olish va qaytarish tarixiga tayanadi. Muqobil modellar tasdiqlangan raqamli to'lov tushumlari, biznes aylanmasi va pul oqimining muntazamligini o'z ichiga olishi mumkin. Bunday ma'lumotlar, ayniqsa, cheklangan an'anaviy kredit tarixiga ega yosh korxonalar uchun qimmatli bo'lishi mumkin.

Jahon bankining 101 ta iqtisodiyotdagi qariyb 50 000 ta firmaga asoslangan so'nggi tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, elektron to'lovlarni qabul qiluvchi firmalar to'liq kredit chekloviga duchor bo'lish ehtimoli taxminan uch foizga kam. Bu faqat elektron to'lovlar kreditga kirishni yaxshilashiga olib kelishining aniq dalili emas, balki kuzatilgan bog'liqlikdir.

Raqamli faktoring va debitorlik qarzlarini moliyalashtirish. Faktoring biznesga tegishli debitorlik qarzlarini moliyalashtirish imkoniyatini beradi. Raqamli platformalar schyot-fakturani tekshirish, hujjatlashtirish va tranzaksiyalarni monitoring qilishni qo'llab-quvvatlashi mumkin. Bu mexanizm, ayniqsa, mahsulotlarni yetkazib berish va to'lovlarni qabul qilish o'rtasida kechikishlarga duch keladigan kichik yetkazib beruvchilar uchun dolzarb bo'lishi mumkin.

Mobil bank va elektron to'lov infratuzilmasi. Raqamli to'lov tizimlari moliyaviy shaffoflikni kuchaytirishi va keyingi kredit baholashlarini qo'llab-quvvatlashi mumkin bo'lgan tranzaksiya yozuvlarini yaratadi. Shuning uchun ularning ahamiyati to'lov qulayligidan tashqari, ko'proq ma'lumotlarga boy moliyalashtirish muhitini rivojlantirishga ham tegishli.

Ma'lumotlarga asoslangan moliyaviy boshqaruv. Raqamli buxgalteriya hisobi va pul oqimlarini monitoring qilish vositalari kichik biznesga moliyaviy rejalashtirishni yaxshilashga, likvidlik yetishmovchiligini aniqlashga va kreditorlar uchun ishonchliroq ma'lumotlarni tayyorlashga yordam beradi.

O'zbekistonda tartibga solish islohotlari va FinTechni rivojlantirish

O'zbekiston yaqinda moliyaviy innovatsiyalarni kengaytirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanishni yaxshilashga qaratilgan tartibga solish choralarini joriy etdi. Muhim o'zgarish 2025-yil 27-noyabrdagi PP-359-sonli Prezident qarori bo'ldi. "O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sektorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida". Qarorda 2026–2030-yillar uchun rivojlanish ustuvorliklari, jumladan, FinTech startaplariga 1 milliard AQSh dollari miqdorida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va FinTech bozori ishtirokchilari sonini kamida 200 taga yetkazish belgilangan. Bu siyosat maqsadlari, allaqachon erishilgan natijalar emas.

Markaziy bankning 2026–2030 yillarga mo'ljallangan Milliy FinTech Rivojlanish Strategiyasida raqamli moliyaviy infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsiyalarni jalb qilish, inson kapitalini rivojlantirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi tartibga solish mexanizmlariga urg'u berilgan.

Yana bir muhim rivojlanish bank bo'lmagan moliyalashtirish institutlarini kengaytirish bilan bog'liq. Markaziy bankning 2025-yilda litsenziyalash islohotlari bo'yicha hisobotiga ko'ra, mikromoliya banklari, faktoring kompaniyalari va kafolat tashkilotlari uchun huquqiy asos mustahkamlandi. 2025-yil davomida bitta mikromoliya banki, sakkizta faktoring kompaniyasi, bitta kafolat tashkiloti va bitta kredit byurosi faoliyat boshladi.

Bunday institutsional islohotlar moliya bozorini diversifikatsiya qilishi va an'anaviy bank kreditlari bilan yetarli darajada xizmat ko'rsatilmaydigan tadbirkorlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin.

To'lov infratuzilmasini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. KPMG tomonidan Markaziy bankning axborot ko'magida tayyorlangan 2026-yilgi bozor tadqiqotida naqd pulsiz karta to'lovlari 2025-yilda nominal YaIMning taxminan 72 foizini tashkil etgani, 2021-yilda esa bu ko'rsatkich

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

taxminan 25 foizni tashkil etgani ma'lum qilindi. Shuningdek, 2025-yilda to'lov tashkilotlari orqali 412 trillion so'm va banklarning mobil ilovalari orqali 646 trillion so'mlik tranzaksiyalar amalga oshirilgani haqida xabar berilgan.

Bu raqamlar raqamli to'lov kanallarining iqtisodiy ahamiyati ortib borayotganidan dalolat beradi. Biroq, to'lov tranzaksiyalarining o'sishi kichik biznes kreditlarining ekvivalent o'sishining bevosita dalili sifatida talqin qilinmasligi kerak.

FinTech-ga asoslangan moliyalashtirishning muammolari va istiqbollari

FinTech rivojlanishi bir qator muammolarni keltirib chiqaradi.

Birinchidan, raqamli infratuzilma va moliyaviy savodxonlikdan foydalanishning tengsizligi ayrim tadbirkorlarning, xususan, qishloq joylarda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlarning onlayn moliyaviy xizmatlardan to‘liq foydalanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Ikkinchidan, moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash kiberxavfsizlik, maxfiylik, ma'lumotlarni boshqarish va shaffof rozilik mexanizmlariga talablarni yaratadi.

Uchinchidan, avtomatlashtirilgan kredit reytingi tarixiy ma'lumotlardagi noto'g'ri fikrlarni takrorlashi yoki moliyaviy ma'lumotlar to'liq bo'lmagan taqdirda noto'g'ri baholashni keltirib chiqarishi mumkin. Shunga ko'ra, algoritmik tizimlar muntazam tekshirilishi, monitoringi va tegishli inson nazorati ostida bo'lishi kerak.

To'rtinchidan, agar kreditorlar to'lov qobiliyatini etarli darajada baholamasa yoki moliyalashtirish xarajatlarini oshkor qilmasa, oson kirish mumkin bo'lgan raqamli kreditning kengayishi ortiqcha qarzdorlikni oshirishi mumkin.

O'zbekiston uchun samarali siyosat asosi moliyaviy innovatsiyalarni prudensial tartibga solish, moliyaviy ta'lim va qarz oluvchilarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish bilan uyg'unlashtirishi kerak. Istiqbolli rivojlanish modeli elektron to'lovlar, ishonchli moliyaviy ma'lumotlar, mas'uliyatli raqamli kreditlash va mavjud moliyaviy boshqaruv vositalarini birlashtiradi. Bunday yondashuvga ko'ra, kichik korxonalar yanada shaffof moliyaviy hisobotlarni o'rnatishlari mumkin, moliya institutlari esa yaxshiroq ma'lumotga ega kredit qarorlari qabul qilishlari mumkin edi.

Kelajakdagi empirik tadqiqotlar FinTechni qo'llash va o'lchanadigan biznes natijalari, jumladan, kreditni tasdiqlash stavkalari, moliyalashtirish xarajatlari, qayta ishlash vaqtlari, to'lov samaradorligi va korxona o'sishi o'rtasidagi munosabatni baholashi kerak. Bunday tadqiqotlar FinTechning potentsial afzalliklarini uning ko'rsatilgan iqtisodiy ta'siridan ajratishga yordam beradi.

XULOSA

FinTech texnologiyalari tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish va kreditni baholashning muqobil mexanizmlarini joriy etish orqali kichik biznesni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishning muhim vositasi hisoblanadi. Raqamli kreditlash, elektron to'lovlar va faktoring an'anaviy bank xizmatlarini to'ldirishi va moliyaviy inklyuziyani qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Oxirgi dalillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda kichik biznes uchun moliyadan foydalanish jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. 6–7 milliard AQSh dollari miqdorida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish bo'yicha taxminiy tafovut moliyalashtirish mexanizmlarini diversifikatsiya qilish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaxshilash zarurligini ko'rsatadi.

Keyingi tadqiqotlar FinTechni joriy etishning O‘zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish natijalariga o‘lchanadigan ta’sirini baholashga qaratilishi kerak. Kredit olish imkoniyati, moliyalashtirish xarajatlari, biznesning pul oqimlari va to'lov ko'rsatkichlarining empirik tahlili

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

dalillarga asoslangan siyosat qarorlari va kelajakda moliya sektorini isloh qilish uchun mustahkam asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi [Elektron resurs]. — Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, 2026. — URL: https://siat.stat.uz/data/1840/?lang=en .
2. World Bank. Uzbekistan: Micro, Small and Medium Enterprise Financing Assessment [Electronic resource]. — Washington, D.C.: World Bank, 2025. — URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099111125164834893/pdf/P511700-4c30f714-7fff-495b-8330-6bf575847bf5.pdf.
3. World Bank. When Digital Payments Unlock Access to Credit: New Evidence from Firms in 101 Economies [Electronic resource]. — Washington, D.C.: World Bank, 2026. — URL: https://blogs.worldbank.org/en/allaboutfinance/when-digital-payments-unlock-access-to-credit--new-evidence-from.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasida moliyaviy texnologiyalar sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2025-yil 27-noyabrdagi PQ-359-son qaror [Elektron resurs]. — Toshkent, 2025. — URL: https://lex.uz/acts/7864260 .
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish milliy strategiyasi [Elektron resurs]. — Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2026. — URL: https://cbu.uz/en/fintech/strategy/ .
6. KPMG Uzbekistan. Overview of Payment Organizations in Uzbekistan [Electronic resource]. — Tashkent: KPMG, 2026. — URL: https://kpmg.com/uz/en/insights/2026/09/overview-of-payment-organizations.html.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.